

Inimkapitali jaotumine ja loomine Eesti kõrgharidussüsteemis

**Haridus- ja Teadusministeeriumi ning Tartu Ülikooli vaheline
koostöölepingu nr 10-10/1250 aruanne**

Uurimuse teostatavuse analüüs

Olev Must

Tartu 2004

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

17.06.2004

Nr 3965

Sisukord.

1. Lepingu sisulised kohustused	3
2. Sissejuhatus	4
3. Uurimisprobleemid	7
4. Kavandatavad uurimused	14
5. Uurimuste soovitatav ajakava	14
6. Uurimuste lühikirjeldused ja eelarved.	15

Lisa 1. Eesti noorte haridusteed. Kõrgkoolide üliõpilaste, gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste õpilaste ning õpetajate arvamuste pilootuuringu aruanne.

Lisa 2. Üldhariduskoolide valimi moodustamise alused.

125

125

1. Lepingu sisulised kohustused.

Lähtudes Haridus- ja Teadusministeeriumi soovist saada ülevaade keskharidusega noorte edasiõppimisteedest kõrgharidussüsteemis, nende arusaamadest erinevate haridusteede valikul ja kõrgharidusega spetsialistide rakendumisest tööturul sõlmisid Haridus- ja Teadusministeerium ning Tartu Ülikooli vahelisele koostöölepingule nr. 10-10/1250, mille tegevuskava alusel Tartu Ülikool kohustus:

1. Esitama teostatavuse analüüsi uuringule "Inimkapitali jaotumine ja loomine Eesti kõrgharidussüsteemis 25. märtsiks 2004.aastal. Esitatud materjalis
  - 1.1. kirjeldadatakse uuringu teostamiseks vajamineva informatsiooni saamise teed ja võimalused;
  - 1.2. kirjeldadatakse uuringu metoodika;
  - 1.3. pakutakse välja realistlik ajakava uuringu teostamiseks;
  - 1.4. hinnatakse uuringu teostamiseks vajalik inim- ja finantsressurss.
2. Ettepanekute väljatöötamisel võetakse arvesse:
  - 2.1. riigieelarvelisi ning tasulistel õppekohtadel õppivaid üliõpilasi;
  - 2.2. riiklike, avalik-õiguslike ning eraõiguslike kõrghariduslike õppekavade õppeasutuste üliõpilasi;
  - 2.3. kõiki õppesuundi;
  - 2.4. muid vajalikke tegureid.

2. Sissejuhatus.

Inimkapitali all mõeldakse käesolevas töös inimeste teadmiste ja oskuste potentsiaali efektiivseks toimimiseks ühiskonnas, sh töösuhete sfääris.

Inimkapitali loomisel etendab olulist osa haridussüsteem. Kõrgharidussüsteem võtab endale üle noored, kelle teadmised ja oskused on kujundatud erinevais keskharidust andvais haridusinstituutides, põhiliselt gümnaasiumis. Keskhariduse saanud inimeste teadmiste ja oskuste (inimkapitali) koondnäitajaiks on nende poolt sooritatud gümnaasiumi riigieksamite tulemused. Süsteemne ülevaade sellest, kuidas ja mis asjaoludel erineva üldharidusliku kvaliteediga noored sisenevad kõrgharidust andvasse õppeasutustesse, praegu Eestis puudubki. Selle ülevaate andmiseks vajalike uurimistööde kavandamine ongi käesoleva töö esimene peaülesanne. Ent töö on veel teinegi oluline pool. Kõrghariduse üheks peafunktsiooniks on keskhariduse saanud noorte teadmiste ja oskuste oluline tõstmine, seega ka inimkapitali tõhustamine. Seda, kuivõrd hästi ja tulemuslikult on kõrgharidus tõstnud inimese suutlikkust ja ühiskonda integreerumisevõimet, näitab formaalsest aspektist vastavate õppekavade läbinud inimeste hulk, sisulisest aspektist aga see, mis saab neist noortest pärast kõrgkooli – jätkavad nad õpinguid kõrgemal tasemel, leiavad nad endale sobiva töö ja rakenduse tööturul? Sellele küsimusele vastuse otsimiseks vastavate uurimistööde kavandamine on käesoleva projekti teine ülesanne.

Haridussüsteemi on reformitud pidevalt. Reformide taustana on alati väljendatud rahulolematust olemasolevaga ning reformi-ideena on esitatud soov saavutada mingi parem, õigustatum, ratsionaalsem seisund. Praegu Eestis toimuvaid haridusreforme saadab järgmine taust:

1. Sündimus Eestis on juba pikemat aega olnud madalseisus, ning sellest tulenevalt ei jätku füüsiliselt õpilasi, et komplekteerida koole ja avada klasse samaväärselt varasemate aastakümnetega. Eesti rahva madal juurdekasv avaldab pärssivat mõju haridussüsteemile.
2. Haridus on kallid nii riigile kui ka õppurile ja tema perekonnale. Paratamatult peab ka seoses haridusega arvestama finantseerimisvõimalusi. Põhjendatud finantseerimise üheks kriteeriumiks on hariduse tulemuslikkus. Hariduse tulemuslikkust võib hinnata erinevalt. Üheks võimaluseks hinnata hariduse tulemuslikkust on teadmise hankimine sellest, kuivõrd haridussüsteem aitab kaasa noorte integreerumisele ühiskonda, sh töösuhete valdkonnas.
3. Rahva (noored ja nende vanemad) hariduspüüdluste ja soovide ning tööturul olevate töökohtade vahel on vastuolu. Eestit iseloomustab juba pikemat aega noorte suundumus kõrghariduse poole, samas aga olemasolev majanduse arengutase (pakutavad töökohad) eeldavad sageli madalamatasemelist või spetsiifilist kutseharidust, eelkõige eraettevõtluses.
4. Sotsioloogide hinnanguil on Eesti ühiskondi varanduslikult väga diferentseerunud. Ühiskonna varanduslik kihistumine on aga seotud haridusega, sest haridus on see tee/vahend, mis võimaldab noorel jõuda eelistatud ühiskonnaliikmete hulka või vältida sattumist sotsiaal-majandusliku

hierarhia madalamatele astmetele. Varanduslikus kihistumises võib näha üht tegurit, miks eelistatakse kõrgharidust ning välditakse kutsehariduslikke haridusteid, sest senist kutseharidust nähakse eelkõige olevat orienteeritud tööliste ning teenindava personali ettevalmistamisele. Võib väita, et teatud määral on see tendents ülekandunud nõukogude perioodist, mil kutsekooli põhifunktsiooniks oligi tööliklassi (taas)tootmine. Kutsehariduse astmelisus kutsekõrghariduse suunas on veel suhteliselt vähe väljaarendatud ning noored ei taju seoses kutseõppeasutuse valikuga enda võimalikku sotsiaalset ja hariduslikku arenguperspektiivi. Kutseharidus osutub sageli tupikteeks haridusredelil.

Kõrgharidusega spetsialistide ületootmine võib aga anda loodetule sootuks vastupidise sotsiaalse ja majandusliku efekti – parema sotsiaalse seisundi saamise asemel võib tegemist olla põhjendamatute kulutustega haridusele, õpitud erialale mittevastav töö, äärmuslikel juhtudel isegi töötus.

5. Hariduskorraldajate ees seisab dilemma, kuidas demokraatlikult lahendada vastuolu hariduspüüdluste (mis kahtemata on väärtus omaette) ning ühiskonna ning majanduse arengu nõuete ning võimaluste vahel. Puht-administratiivsed meetodid, mis on suunatud vaid koolide/õppekavade sulgemisele-avamisele, siin vaevalt lahendust annavad. Nende rakendamisel tuleb silmas pidada siiski ka neid regulatiivseid protsesse, mis praegugi kujundavad haridusteede valikuid ja lahknemisi.
6. Üks lahendusi seisneb noorte haridusteede valikuga seotud protsesside ja mõjutegurite süstemaatilises kirjeldamises, uurimises, modelleerimises - uurimuste teostamises, mis aitavad luua toimuvast täielikuma pildi (mudeli). Alljärgnev tekst püüabki anda lühiülevaate sellest, kuidas mõista noorte tulevikukavatsusi, haridusteede valikuid ja neid kujundavaid tegureid, ehk seda, mida peaksid uurimused käsitlema selleks, et protsesse tulevikus teadlikult juhtida.
7. Haridust saab vaadelda kui inimkapitali loomise vahendit, sest hariduse (nii üld- kui kutsehariduse) eesmärgiks on inimese suutlikkuse, teadmiste ja oskuste potentsiaali arendamine, kujundamine, tõstmine. Mitte küll väga otseselt, pigem tinglikult ja kaudselt, on see potentsiaal hinnatav vastava haridusastme lõpetamise edu alusel. Loomulikult on hariduse omandamise edu mõjutavaid tegureid ja saavutatu hindamise kriteeriumeid mitmeid. Kõrghariduse seisukohalt on heaks ja universaalseks lähtepunktiks gümnaasiumi riigieksamite sooritamise edukus. Töötust käsitlevate uurimuste kohaselt on ainult gümnaasiumi-tasemel omandatud (üld)hariduslik potentsiaal tööturul aktiivseks osalemiseks suhteliselt väike, sest nende noorte hulgas, kes piirduvad vaid üldkeskharidusega, on töötuse määr üks kõrgemaid. On küll üldharidus, kuid puuduvad kutseoskused. Haridusteoreetilisest seisukohast peab kõrgharidus lisama üldharidusele (ja ka kutsekeskharidusele) olulist uut teadmist ja oskust, mille tulemusena kõrghariduse omandanu suutlikkus integreeruda ühiskonda, sh töösuhetesse, on kvalitatiivselt parem kui neil inimestel, kellel selletasemeline haridus puudub. Nii on teoreetiliselt, ent Eesti osas puudub reaalsel andmetel tuginev teadmine, kas nii ka tegelikult on, sest üleminekuühiskonna eripärast tulenevalt ei pruugi haridusesüsteemi ja

majanduse integratsioon toimida vastastikku teineteist toetavana ja arendavana. Praegune põhikoolijärgne haridusteede jaotumine gümnaasiumihariduse (ja ka kõrghariduse) kasuks on ilmselt mõjutatud nõukogudeaegsest keskhariduse kohustuslikkusest ja kutsehariduse madalast mentaliteedist.

8. Eelmises punktis püstitatud küsimust sunnib uurima asjaolu, et Eestis on erakordselt suur kõrghariduse omandajate hulk (kõrgharidus on prestiižikas). Alates 1990-te aastate lõpust on diplomi- või bakalaureuseõppesse vastuvõetud uute üliõpilaste arv olnud samas suurusjärgus samal aastal gümnaasiumi lõpetajate arvuga. See fakt näitab, et üldkokkuvõttes puudub reaalne pingeline konkurss Eesti kõrgharidussüsteemi kui tervikusse. Selle asemel, et kõrgharidussüsteemi lasta töötada maksimaalse vastuvõtu piiril, oleks ehk nii ühiskonnale tervikuna kui ka konkreetsetele noortele inimestele sootuks mõistlikum siirduda kutsehariduslike õppeasutuste kaudu tööhõivesse ja sel teel leida endale sobiv koht ühiskonnas. Kutseharidusega seotud haridustee on suhteliselt vähekasutatud ka kõrghariduse vaatevinklist, kuigi reaalne kokkupuude töömaailmaga ja erialane baasharidus peaks kaasa aitama ka õigele valikule kõrgharidusruumis.
9. Tervikliku pingelise konkursi puudumine kõrgharidussüsteemis on seletatav sellega, et õpikohtade pakkumine ja nõudlus on suhteliselt tasakaalus, kuigi konkreetsete õppeasutuste ja erialade lõikes võivad erinevused olla väga suured. Kõrge nõudlus on mõisteta: haridust, eriti kõrgharidust väärtustatakse, hariduses nähakse (nii noorukid kui nende vanemad) vahendit soovitava sotsiaal-majandusliku staatuse saavutamisel. Ka kõrghariduse nõudmist rahuldav pakkumine on mõisteta: seoses tasulise kõrghariduse juurdumisega ei konkureeri erinevad kõrgkoolid ja õppekavad üksnes intellektuaalselt (õpisuutlikkusest) parimate uute üliõpilaste, vaid ka tasulisest õppest laekuva raha pärast. Antud asjaolu teravdab veelgi uurimisküsimust: ehk polegi üldhariduslikul potentsiaalil alati väga olulist (selgesti eristatavat) rolli kõrgharidussüsteemi vastuvõtul, kõrgharidussüsteemis õppimisel, kõrgharidusliku institutsiooni lõpetamisel ning kõige lõpuks – kõrgkoolijärgsel töömaailma siirdumisel? Kui silmas pidada ka kõrghariduses toimuvat, siis võib esitada põhimõtteliselt sama küsimuse – kas kõrgharidus (kogu oma variatiivsuses) annab õppurile juurde midagi olulist ja uut, mis aitab tal integreeruda ühiskonda ning pakkuda tööjõudu, mille väärtus on oluliselt kõrgem kui madalamatasemelise hariduse omajal?
10. Punktis 9 püstitatud uurimisküsimustele vastamine eeldab süsteemse ülevaate loomist sellest, kuidas kujunevad noorte haridusteed, millised on siin olulised etapid ning mis valdkonnas on uut teadmist (st uurimusi) kõige enam vaja. Järgevalt esitamegi nende allprobleemide/valdkondade loetelu koos lühikirjelduse ning uurimisvajaduse põhjendusega. Oma mõttekäikudes oleme tuginenud käesoleva aasta (2004) veebruaris-märtsis Eesti kutseõppesutuste ja gümnaasiumide õpilaste, kõrgkooli üliõpilaste ja vastavate õppeasutuste õppejõudude pilotaalküsitlusele, mille eesmärgiks oli markeerida noorte haridusvalikute sõlmpunktid ning probleemid. (Vt. Lisa 1. Pilotaalküsitlus viidi läbi 42 õppeasutuses Eesti erinevais piirkondades ja koolitüüpides ja selles osales ca 400 õppurit ja õpetajat.)

3. Uurimisprobleemid.

A. Põhikoolijärgse haridustee valikudilemmad.

Haridustee valik ei ole ühekordne otsustusakt. Tegemist on ajas kulgeva arengu jadaga, mille mõningad etapid ja otsustused on määrava tähtsusega; haridustee kujunemist mõjutavad mitmed asjaolud.

Eesti haridussüsteemi loogika kohaselt toimub esimene oluline haridusteede lahknemine pärast põhikooli lõpetamist. Reaalseid alternatiive on kaks: gümnaasium ja kutseõppeasutus.

Faktiline statistika näitab, et igast kümnest põhikooli lõpetajast seitse siirdub gümnaasiumi, ehk teisisõnu – eelistus kuulub gümnaasiumile.

Gümnaasiumi eelistamisel kutseõppeasutusele on rida põhjusi:

1. Kõige mõjusam jõud gümnaasiumi valiku kasuks on arvamine, et gümnaasium annab parema hariduse, jätab edaspidiseks rohkem valikuvõimalusi ja annab parema positsiooni ühiskonnas kui seda teeb kutseharidusasutus. Haridus on meie kultuuriruumis oluline väärtus ja selle kasuks otsustatakse. Mida kõrgem haridus, seda parem, tunnustusväärsem ja kindlustatum kodanik. Taolist vaatepunkti sisendavad noortesse vähemalt kolm olulist sotsialisatsiooniagenti: a) vanemad/pere (eelkõige need vanemad, kellel endal on kõrgharidus; b) üldhariduskool (gümnaasiumi, perspektiiviga kõrgharidusse, püütakse suunata koolis õppimisega edukalt hakkama saavaid õpilasi, et nad saaksid jätkata senist akadeemiliselt edukat arenguteed); c) kõrgkoolid ise (nende positsioon ühiskonnas ja reklaamsuutlikkus on oluliselt suuremad kui kutseõppeasutustel). Noored ise oma mõjutatavust ei rõhuta, aga õpetajate hinnangul on nii kodu kui kooli roll põhikoolijärgse haridustee valikul väga olulise tähtsusega.

2. Mitmete gümnaasiumide maine ühiskonnas on väga kõrge, mõningaid koole nimetab avalik arvamus eliitkoolideks (Hugo Treffneri Gümnaasium, Tallinna 21. Kool jne). Eliitkoolide juurde progümnaasiumide kui gümnaasiumi ettevalmistusklasside loomiskavad rõhutavad veelgi antud õppeasutuste elitaarsust. Avalikus arvamuses eliitkutseõppeasutuse mõiste praktiliselt puudub, kuigi õpilaste endi jaoks on samuti väga prestiiplikaid kutseõppeasutusi ja erialasid. Võimalik, et võrreldes kutseõppeasutustega on gümnaasiumide eneseesitlus ja enesekehtestamine olnud avaliku arvamuse kujundamisel efektiivsem. Gümnaasium on paljude õpilaste jaoks ka suhteliselt neutraalne, tõelist valikut edasilükkav valik. Kuid gümnaasiumi valik hakkab samm-sammult töötama kõrgkoolivaliku suunas.

3. Gümnaasiumi on hõlpsam pääseda. Gümnaasiume on arvult rohkem kui kutseõppeasutusi, nad on hajutatud suuremale territooriumile ning reeglina on nad seotud põhikoolidega. Kutsehariduslikke õppeasutusi on aga gümnaasiumidest oluliselt vähem, nad ei ole seotud põhikoolidega ning reeglina eeldab nendesse õppima asumine 15-16 aastase nooruki lahkumist kodust (või pikka kooliteed), mida paljud vanemad püüavad vältida.

4. Valik gümnaasium vs kutseõppeasutus on mõjutatud õpilase perekonna majanduslikest võimalustest. Kuigi mõlemad haridusteed on õpilaste jaoks tasuta,

tähendab kutseharidustee valik väiksemat majanduslikku survet perekonnale. Kutseharidustee valinu iseseisvub majanduslikult tõenäoselt kiiremini kui üldhariduslikku gümnaasiumi siirduja. Perekonna rikkus-vaesus on oluline haridustee lahknemise tegur. Hariduse kulukust rõhutavad eelkõige vene õppekeelega koolide õpilased ja õpetajad.

5. Valik gümnaasium vs kutseõppeasutus on mõjutatud õpilase elukoha sotsiaalmajandusliku arengu tasemest. Maapiirkondades, kus on olemas vaid põhikool (reeglina on need majanduslikult vähearenenud piirkonnad), on selge, et pärast põhikooli lõpetamist tuleb valida uus õppeasutus. Neist piirkondadest pärit õpilaste haridustee valiku motivatsiooniline taust on kõige selgusetum ning uurimist vajavam, seda enam, et nende noorte valikul võivad olla olulised regionaalarengulised tagajärjed. Kui antud piirkond on majanduslikult vähearenenud, vähe on töökohti, tööpuudus on suur jne, siis võib puududa ka selge motivatsioon nii kutsehariduse kuid ka gümnaasiumihariduse kasuks. Tulemuseks võib olla haridustee katkemine ja töötus.

Kuid teisalt, osutatakse ka kutseõppeasutuste eelistele:

1. **Kutseõppeasutuses saab õpilane õppida midagi väga konkreetset, just seda, mis tundub vajalik tulevaseks tööks** (vabanetakse üldhariduskooli haridussisu abstraktsusest ja ebamäärasusest).
2. **Kutseõppeasutus tagab kiirema majandusliku iseseisvumise. Lõpetaja saab eriala ja töö.** (Kuigi ka kutsehariduskoolide lõpetajail on vahel raskusi endale töö leidmisega, osa jääb esialgu isegi töötuks, ei tunnetata nende koolide õpilased töötust kui võimalikku perspektiivi.)
3. **Kui kutsekoolis hästi õppida, siis ei kaota midagi ka kõrgharidusperspektiivide suhtes - õpilased on teadlikud sellest, et gümnaasiumi riigieksamite sooritamise kaudu saavad nad kandideerida ka kõrgkoolidesse.**
4. **Kutseõppeasutuste õpetajad osutavad sellele, et antud koolitüübil tuleb hakata lahendama üldhariduskooli praaki (õpimotivatsiooni puudumine, madal akadeemiline enesehinnang, käitumiseraskused; kutseõppeasutustesse satuvad sageli need noored, keda gümnaasiumid tõrjuvad jne.)**

Kui planeerida uurimust, siis sellest statistilisest teadmisesest, kui palju õpilastest eelistab gümnaasiumi (seega tõenäolist tulevast kõrgharidusteed) ja kui palju kutseõppeasutust kui kiiret teed siirdumaks tööturule, jääb väheks, et teha kaugemaid sisulisi hariduskorralduslikke järeldusi. Tõenäoliselt lähitulevikus seisab ees oluline ideoloogiline konkurents üldhariduslike gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste vahel, sest praeguse üldhariduslike gümnaasiumide eelistamise vähendamiseks peavad kutseõppeasutused arendama välja enda poolt pakutava uue ja atraktiivsema

haridustee. Ka kõrghariduse arengu seisukohalt kujuneb oluliseks uurimisprobleemiks selle väljaselgitamine, milliseid argumente hakatakse lähitulevikus kasutama suunamaks kutseõppeasutuse valikut ja **kuidas seda mõistavad noored?**

Teeme ettepaneku uurida **põhikoolijärgse hariduse valikudilemmasid.**

B. Üliõpilaskandidaatide valikudilemmad.

Olgu tegemist põhikoolijärgse kutseõppeasutuse või gümnaasiumiga, järgmiseks kriitiliseks hetkeks kõrgharidusteel on gümnaasiumi riigieksamid. Gümnaasiumi riigieksamite üheks ülesandeks on ka kõrgkoolide vastuvõttueksamite funktsiooni täitmine. Statistiline pilt registreeritud valikutest laekub eksamikeskusse (REKK), kuid teadmata on nende valikute asjaolud ja motivatsiooniline taust. Ning mis veelgi olulisem – kas riigieksamite valik ei ahenda tulevikus noorte haridusteede valikut?

Protsessi taust. Gümnaasiumi või kutseõppeasutuse valik loob ca 3 aastaks suhteliselt stabiilse olukorra, st mingeid olulisi otsuseid haridustee jätkamise osas ei pea langetama, kuigi kindlasti on erinevate haridusteede võimalused õppurite huviväljas. Sellise suhteliselt neutraalse olukorra katkestab viimase õppeaasta kesksuht, mil riiklikku eksami- ja kvalifikatsioonikeskusse tuleb teatada oma riigieksamite valikud. Kõrghariduse seisukohalt on need valikud olulised seepärast, et nende kaudu suures osas määratletakse ka võimalused, missuguste erialade vastuvõttudele kõrgkoolides on võimalik kandideerida.

Intervjuud nii kooliõpilaste, üliõpilaste kui õpetajatega osutasid aga järgmistele võimalustele ning arengutele:

- Talvise riigieksamite valiku aegu õpilased ise ei pruugi tunnetada tehtud valiku olulisust järgneva haridustee jaoks. Võib olla küll suuri individuaalseid erinevusi, kuid enamasti väidetakse, et riigieksamite valiku põhikriteeriumiks on senine õpiedu vastavates ainetes, mitte aga niivõrd õpingud tulevikus.
- Arvatakse, et olulisem kui see, mis ainetes riigieksamid on sooritatud, on see, et nad saaksid sooritatud võimalikult hästi. Eriti tundlikud hea tulemuse suhtes on õpetajad, kes otseselt seostavad õpilase riigieksami edu enda ja oma kooliga. Pedagoogide jaoks näib olevat suhteliselt sekundaarne see, mis eriala edaspidi valitakse. Oluline on kõrgkooli edasiminekuks, veelgi parem – prestiižne ülikool. Ja soovitatav on ka see, et kõrgkooli eriala valik tõesti ühtib gümnaasiumi enda profiiliga. Gümnaasiumides ja keskkoolides rakendatakse süvendatud õpet riigieksameiks valmistumisel, mõnikord teiste ainete arvel. Kutsekoolide õpetajad väitsid, et kutsekooli õppekorraldus ei võimalda oluliselt arendada mingi riigieksami aine süvaõpet ning erilist muret seoses oma õpilaste kõrgkooli vastuvõttuga nad ei tundnud.

- Kõrgharidusele orienteeritud gümnaasiumiõpilaste arvates on vaja valida riigeksameiks need ained, mis lubavad kandideerida võimalikult paljudesse kõrgkoolidesse ja erialadele. Riigeksamite valikuga ei taheta oma tulevikuperspektiive piirata.
- Õpilased, kellel kõrgharidus ei ole lähitulevikus plaanis, võivad riigeksamite valikul lähtuda loogikast – võimalikult “kerged”, st valitakse seni suhtelist akadeemilist edu taganud ained. [Kergete ainete rubriiki kantakse näiteks ka aastal 2004 geograafia riigeksam, sest kõrgkooli sisseastumiskriteeriumina selle aine hinnet ei kasutata.]
- Pärast gümnaasiumi kutseõppeasutusse siirdumist ei pea gümnaasistid mõistlikuks ega põhjendatud lahendiks. Väidetakse, et sel juhul oleks tulnud kohe pärast põhikooli otsustada kutseõppeasutuse kasuks.
- Õpilased tunnevad ennast küllaltki ebakindlalt riigeksamite valiku hetkel seoses konkreetse tuleviku-eriala ja kõrgkooli nimetamisega; osutatakse sellele, et see valik ei oma veel suurt tähtsust, sest tõeline otsustus tehakse hiljem, siis, kui riigeksamite tulemused (hinded) on teada. Tõenäoliselt lihtsalt välditakse konkreetsete kõrgkoolide ja erialade nimetamist, sest ei tunta endas piisavat kindlust väljaõeldu teostamisel.
- Osutati sellele, et riigeksamite valiku aeg (jaanuar) on liialt varajane, sest mitmed sündmused, mis sellele valikule järgnevad (näit mess *Intellektika*, avatud uste päevad kõrgkoolides, uued valikained viimases klassis, kirjutised meedias jne), võivad muuta õpilaste arusaamu sellest, mida edasi õppida. Kõrgkooli astumise protsess, mis on alanud riigeksamite valikuga, on aga juba teatud määral pöördumatu ja sõltumatu neist sündmustest.
- Kõige olulisemaks sündmuseks seoses riigeksamitega peetakse hinnete teadasaamist ja jooksvat informatsiooni kujunevatest konkurssidest nii kõrgkoolide kui erialade lõikes. Aega, mis jääb eksamitulemuste teadasaamise ja sisseastumisavalduste esitamise alguseni (ca 2 nädalat), peetakse liialt lühikeseks. Arvatakse, et mõtlemisaega võiks olla rohkem.
- Küsimusele, miks paljud õpilased konkureerivad mitmesse kõrgkooli ja mitmele erialale, vastatakse, et kõige olulisem on kusagile sisse saada ja mitte jääda “ripakile”. Osutatakse ka võimalusele, et järgmisel aastal võib olla konkursisituatsioon teistsugune ja et siis katsetatakse oma eelisvalikut uuesti. Väidetakse, et väga oluline on kusagile kõrgkooli sisse saada. Õpitav eriala on väiksema tähtsusega kui kõrgkooli sissesaamise fakt iseenesest. Seega kõrgkooli diplom motiveerib sageli rohkem kui eriala või õpitavad ained.
- Osutati ka võimalusele, et noorte jaoks, kes on väga jõukatest peredest, ei pruugi riigieelarveline koht olla üldsegi kõige ihaldusväärsem ja seepärast ei oma erilist kaalu nende jaoks ka riigeksamite võimalikult hea sooritus. Võidakse lähtuda arvamusest, et tasuline haridus võib olla kvaliteetsem

haridus kui "tasuta", riigieelarvest finantseeritud. Ning et tasulisele õppekohale või erakõrgkooli sissesaamine pole probleem.

- Tulevasele võimalikule kõrgkoolijärgsele tööle ja teenistusele mõeldakse suhteliselt vähe. Domineeriv on arusaam, et haridus tagab ka töö. Eelkõige näib see kehtivat gümnasistide puhul, kes hindavad oma konkurentsivõimet kõrgkooli pääseda suureks.
- Tulevase töö ja võimaliku teenistuse suhtes on gümnasistide ja üliõpilaste suhtumine ambivalentne. Gümnaasiumi lõpetamise eel ollakse huvitatud asutuste ja ettevõtete tööjõuvajadusest, töötasudest jms tööhõivega seotud olulisest probleemidest. Ent saades sisse kõrgkooli, esimestel õpinguaastatel see huvi kaob. Tööhõive-huvi on taas aktuaalne kõrgkooli lõpetamise eel.
- Eriline on ka vene õppekeelega koolide õpilaste arusaam Eesti kõrgharidussüsteemist. Siinsetest õppimisvõimalustest avalik-õiguslikes ülikoolides teatakse suhteliselt vähe; seevastu arvestatavad huviobjektid on Venemaa kõrgkoolide filiaalid Eestis. Ebakindlana tuntakse end humanitaar- ja sotsiaalteaduslike erialade valikul, enam ollakse huvitatud loodus- ja täppisteaduslikest erialadest.

Olemasolev statistika võimaldab väita, et lõppkokkuvõttes enamik kõrghariduse soovijaist leiab endale õppekoha mingis kõrgkoolis, mingil erialal. Osal õnnestub realiseerida oma esialgne soov, paljudel aga mitte. On loogiline arvata, et kõigepealt eelistatakse siiski riigieelarvest finantseeritavaid õppekohti, samuti on loogiline ka see, et need õppeasutused, erialad, õppevormid, kus vastuvõtt on ajas nihutatud kõige hilisemaks (s.h. avatud ülikool), puutuvad rohkem kokku noortega, kelle esimesed valikud ei ole õnnestunud, ning kes rakendavad oma teist-kolmandat-neljandat eelistust. Uurimisväärseks probleemiks on seega **üliõpilaskandidaatide valikudilemmade hierarhia ja dünaamika**.

Konkreetsete erialaotsustuste tegemine toimub ajas väga kiiresti (juuni lõpp, juuli algus) ning pingelises situatsioonis. Seetõttu on valikudilemmade uurimus võimalik ainult retrospektiivsena. Antud probleemistikus on kõige adekvaatsema informatsiooni allikaks erinevatesse kõrgkoolidesse ja õppekavadele äsja immatrikuleeritud üliõpilased.

B. Mitte-normatiivne õpiedu kõrgkoolis.

Kõrgkooli immatrikuleerimisega ainult algab kõrghariduse omandamine. Osa üliõpilasi, ka kõrge vastuvõtukonkursiga erialadel, langeb õppeprotsessi jooksul kõrgkoolist välja. Väga paljud ei lõpeta õppekava nominaalajaga, akadeemilise puhkuse võtmine on mõningatel erialadel muutunud lausa normiks. Lihtsustamise huvides nimetame kõiki neid üliõpilasi, kes erinevail põhjuseil ei läbi õppekava nominaalajaga või eksmatrikuleeritakse enne õppekava läbimist, mittenormatiivse õpieduga üliõpilasteks. Mõnes mõttes võib väita, et nende üliõpilaste korral on tegemist ebaõnnestunud vastuvõtuga, eriti kõrgkoolist väljalangevuse korral, sest vastuvõtul pole suudetud prognoosida üliõpilase akadeemilisi võimeid ja õppemotivatsiooni. Objektiivse statistilise pildi üliõpilaste väljalangevuse ulatusest

ja õppeaja pikenemisest annab õppurite register, ent teave antud protsesside subjektiivsest taustast puudub üldse. Nii väljalangevuse, kui õppeaja pikendamise subjektiivse tausta teadmine aitaks hinnata ka seda, kas immatrikuleerimisele eelnenud protsessides on olnud midagi sellist (adekvaatse info puudumine õpitava eriala kohta, õppuri intellektuaalsete võimete väär hindamine, eriala valik juhuslikel asjaoludel jm), mis on ebaedu soodustanud. **Mittenormatiivse õpiedu asjaolude ja motivatsiooni uurimus** aitaks selgitada nähtuse subjektiivset külge.

D. Noor kõrgharidusega spetsialist pärast kõrgkooli.

Bologna deklaratsiooni põhimõtete kohaselt peaks esimese astme kõrgharidustaseme läbinu (meie oludes pärast 3-aastast bakalaureuseõpet) olema suuteline sisenema tööturule. Ent kõrghariduse tulemuslikkus on äärmiselt keerukas konstruktsioon, mida ei saa hinnata üksnes diplomi väljastamise või ka esimese töökoha leidmise alusel. Hariduse tegelik tulemuslikkus võib avalduda sootuks pikemas ajalises perspektiivis ning kiire töö leidmine ei pruugigi olla kõige parem lahend. Kuid siiski annab esmase ülevaate õpingute ja sellega seotud kulutuste õigustatusest värskest kõrghariduse omandanute edasise käitumise uurimine, eelkõige nii edasiõppimise kui ka töösuhete vallas. Siin saab eristada kahesugust lähenemist: a) andmebaasidel rajanevat objektiiv-statistilist kõrgharidusväljundite analüüsi ja modelleerimist ning b) kõrgkooli lõpetajate küsitlust, mille põhieesmärgiks on selgitada asjaolusid ning tingimusi, kuidas ning miks lülitutakse töömaailma või jätkatakse õpinguid ja leitakse endale sobiv rakendus.

Protsessidest ammendava ülevaate saamiseks on otstarbekas korraldada kaks uurimust.

D1. Erinevate kõrgharidusväljundite modelleerimine nii keskhariidust iseloomustavate näitajate kui omandatud kõrgharidust iseloomustavate näitajate kaudu.

Kõrghariduslike väljunditena on käsitletavad:

- Edasiõppimine kõrgematasemelisel õppekaval.
- Siirdumine tööle koos vastavate tööhõivet iseloomustavate karakteristikutega (sissetulek, rakendussfäär).
- Töötus.

Kõige lihtsama modelleerimismudelina võib vaadelda mitmest lineaarset regressioonanalüüsi. Täiuslikuma ülevaate erinevate muutujate mõjust annab aga mitmetasandiline modelleerimine, mis võimaldab indiviidi iseloomustavate tunnuste mõju eristada õppeasutusi ja keskkonda iseloomustavate tunnuste mõjust.

D2. Kõrgkoolilõpetaja kohanemine töömaailmaga.

Statistilist taustinformatsiooni aitavad mõista antud protsessidega seotud subjektiivsed asjaolud. Värskest kõrgkooli lõpetanuid on võimalik küsitleda eesmärgiga välja selgitada, mis kõrgkoolilõpetaja arvates aitab kaasa ja mis takistab ootuspärase töö ja

rakenduse leidmisel. Selle valdkonna kohta on olemasolev teadmine kõige lünklikum. Mõneti on see ka mõistetav, sest erinevate tegurite variatiivsus ja interaktsioon on siin kõige suurem. Selged on vaid mõned triviaalsed faktid: osa kõrgkooli lõpetajaist (parimad) jätkab õpinguid kraadiõppes, osa ei suuda endale leida tööd ning registreeruvad töötutena ning ilmselt põhiosa lõpetajaist leiab endale mingi tööalase rakenduse. Intervjuud üliõpilastega osutasid sellele, et sobiva töökoha leidmine on paljude kõrgkoolilõpetajate jaoks keerukas probleem. Teistest edukamad töö leidmisel on need üliõpilased, kes on suutnud endale rakendust leida juba üliõpilasena. Kõige keerukamas olukorras on aga need üliõpilased, kes on õppinud mingit akadeemilist eriala, millel puudub otsene ametialane vastavus töösuhete sfääris või kus peale akadeemilise kraadi/diplomi on vajalik ka kutsetunnistus.

Seega on mõttekas **uurida kõrgkoolilõpetajate edasist eluteed pärast kõrgkooli, eelkõige kohanemist töömaailmaga.**

4. Kavandatavad uurimused.

Uurimus	Põhiprobleem	Uurimuse alustamiseks sobiv kalendaarne aeg	Uurimuse kestvus	Maksumus* (kroonides)
Põhikoolijärgse hariduse valikudilemmad.	Millist haridusteed ja miks eelistatakse põhikoolijärgselt?	Märts-aprill	5 kuud	80,7 tuhat
Üliõpilaskandidaatide valikudilemmade hierarhia ja dünaamika	Kuidas kujuneb kõrgharidustee valik?	September-oktoober	5 kuud	78 tuhat
Mittenormatiivse õpiedu asjaolud ja motivatsioon.	Mis tagab nominaalajalise õppekava läbimise ja mis seda takistab?	Jaanuar-veebruar	3 kuud	51,4 tuhat
Kõrgkoolilõpetaja kohanemine töömaailmaga.	Kui hõlpus on kõrgkoolijärgselt leida endale soovitud rakendus (edasiõppimine, töö)?	6-9 kuud pärast kõrgkooli lõpetamist	5 kuud	54 tuhat
Erinevate kõrgharidusväljundite (edasiõppimine, töö, töötus) modelleerimine varasemate haridusnäitajate alusel.	Kuivõrd kõrgharidusjärgsed arenguteed ja seisundid on prognoositavad keskhari- ning kõrgharidustulemuste alusel?	Sobiv aeg on siis, kui vastavatest andmebaasidest on võimalik saada vajalikku lähteinformatsiooni.	Võimatu määratleda, puuduvad andmed.	Võimatu määratleda, puuduvad andmed.

* kulutustes ei ole arvestatud uurimiasuste ülkululõivu.

5. Uurimuste soovitatav ajakava.

Esitatud uurimusi on otstarbekas planeerida ühele uurijate grupile. Nii tagatakse uurimuste kontseptuaalne ühtsus ning on võimalik optimeerida töökulutusi.

Ratsionaalne oleks järgmine küsitluste järjekord: 1) üliõpilaskandidaatide valikudilemmade hierarhia ja dünaamika (algus september-oktoober); 2) mittenormatiivse õpiedu asjaolud ja motivatsioon (algus jaanuar-veebruar); 3) kõrgkoolilõpetajate kohanemine töömaailmaga (algus jaanuar-veebruar); 4) Põhikoolijärgse hariduse valiku dilemmad (algus märts-aprill).

Kõrgharidusväljundite modelleerimise algus sõltub sellest, millal on võimalik vastavatest andmebaasidest saada ja ühendada vajalikku lähteinformatsiooni.

Uurimisetapi pikkust on hetkel raske prognoosida, sest teadmata on andmete kvaliteet ning läbikatsetamata on erinevate andmetike ühendamine. Väga esialgselt võib prognoosida, et andmetike korrastamine ja ühitamine kestab 2-3 kuud, sisuliste uurimisülesannete lahendamine – 2-3 kuud.

6. Uurimuste lühikirjeldused.

Põhikoolijärgse hariduse valikudilemmad.

Eesmärk: selgitada erinevate põhikoolijärgsete haridusteede valikute - õpingute jätkamine gümnaasiumis või kutseõppeasutuses- motiivid ja valikute taust-tegurid.

Meetod: kirjalik küsitlus.

Valim: 600 põhikoolilõpetajat (klasside kaupa, ca 35 klassikomplekti). Valimist jäävad välja erivajadustega õpilastest moodustatud klassikomplektid. Valimi moodustamise aluseks on koolide paiknemine erineva majandusliku arengupotentsiaaliga Eestimaa regioonides (põhja-, kesk-, lääne-, kirde-, lõuna) ja erineva linnastumisastmega aladelt: õpilased arenenud linnakeskkonnast (Tartu, Tallinn); õpilased maakonnakeskustest (Valga, Haapsalu, Rakvere); õpilased maapiirkondade põhikoolidest. Valimi põhiideeks on tagada erinevate haridusvõimalustega õpilasgruppide haridusteede valiku iseloomustus. (Esiolgne koolide valim on moodustatud, vt lisa 2.)

Meetodi kirjeldus: Kasutades kvantitatiivset lähenemist selgitatakse välja põhikooli lõpetajate haridustee valiku motiivid ja seda valikut suunanud tegurid (senise õppetöö tulemuslikkus, vanemate, õpetajate, sõprade, tuttavate soovitusel, reklaam meedias ja infomessidel, õppeasutuste asukoht, eriala meeldivus ja prestiižikus, majanduslikud kaalutlused jne.).

Sobivaim aeg küsitluse läbiviimiseks on põhikooli lõpp (märts-mai), sest sel ajal on edasise haridustee valiku asjaolud kõige aktuaalsemad, ning uuritavad õpilased paiknevad kompaktselt oma kodukoolis. Küsitlust on hõlpus läbi viia klasside kaupa.

Eelarve:

1. Projekti juhtimine, tulemuste analüüs ja interpretatsioon: 20 000 krooni.
2. Valimi ja meetodika lõplik koostamine, küsitluse korraldamine (2 0,5 kohaga erakorralist nooremteadurit kolmeks kuuks): 21 000 krooni.
3. Lisatööjõud küsitlusel ja andmete sisestamisel: 6000 krooni.
4. Lähetuskulud: 8000 krooni
5. Muud majanduskulud (materjal, paljunduskulud, side, aparatuur, tarkvara, kirjandus): 10000 krooni.

Töötasu:	47 000 krooni
Maksud (33,5%):	15 745 krooni
Muud kulud:	18 000 krooni
Kokku:	80 745 krooni

Üliõpilaskandidaatide valikudilemmade hierarhia ja dünaamika.

Eesmärk: selgitada kõrgkooli ja eriala valiku motiivid ja valikute taust-tegurid.

Valim: Riiklike ja eraülikoolide ning rakenduskõrgkoolide nii riigieelarvelistele kui riigieelarvevälistele (tasulistele) kohtadele immatrikuleeritud esimese aasta üliõpilased. Kolm fookusgruppi (a' 200 üliõpilast) lähtuvalt konkursi suurusest antud õppekavale. Alavalim1: suurima konkursiga erialad. Alavalim 2: keskmise konkursiga erialad. Alavalim 3: väikseima konkursiga erialad.

Meetod: kirjalik küsitlus.

Hüpotees: suure konkursiga erialadele immatrikuleeritud on suutnud realiseerida oma esialgse valiku. Mida väiksem on konkurss erialale või mida enam on konkurss ajas nihutatud hilisemaks, seda enam on muudetud oma esialgset eelistust, seda enam kogetakse, et valikuteel on olnud takistusi ning et realiseerunud pole esialgne kavatsus. Teisiti öeldes - väikese ja hilise konkursiga erialal ei realiseeru mitte niivõrd õppuri enda eriala-soov, vaid suhteliselt ebamäärane soov omandada kõrgharidus.

Küsitlusvaldkonnad:

*riigieksamite valik ja seda mõjutanud tegurid;

*eriala valiku selgus riigieksamite valiku hetkel;

*tegurid, mille mõju tajuti tulevase haridustee/ eriala valikul (teadmised erialast, huvi, soovitusel (kool, vanemad, tuttavad), oma konkurentsivõime taju, majanduslikud ja perekondlikud kaalutlused);

*riigieksamite tulemuste teadasaamise mõju järgnevale valikule;

* avaldatava konkursiinfo mõju järgnevale valikule;

* rahulolu realiseerunud valikuga.

Sobivaim aeg küsitluse läbiviimiseks on õppeaasta algus (septembri lõpp, oktoober), sest sel ajal on vastuvõtuga seotud emotsionaalne pinge langenud, valiku asjaolud on veel aktuaalsed, aga samuti on kujunenud esimene arusaam erialast ja õppeasutusest, kus õppima asuti. Üliõpilasi on võimalik küsitleda rühmiti.

Eelarve:

1. Projekti juhtimine, tulemuste analüüs ja interpretatsioon: 20 000 krooni
2. Valimi ja meetodika lõplik koostamine, küsitluse korraldamine (2 0,5 kohaga erakorralist nooremteadurit kolmeks kuuks): 21 000 krooni.
3. Lisatööjõud küsitlusel ja andmete sisestamisel: 6000 krooni.

4. Lähetuskulud: 5000 krooni.

5. Muud majanduskulud (materjal, paljunduskulud, side, aparatuur, tarkvara, kirjandus) 10000 krooni.

Töötasu:	47 000
Maksud (33,5%):	15 745
Muud kulud:	15 000
Kokku:	77 745

Mittennormatiivse õpiedu asjaolud ja motivatsioon.

Eesmärk: mittenormatiivse õpiedu (kõrgkoolist eksmatrikuleerimise või akadeemilise puhkuse võtmise) asjaolude ja põhjuste selgitamine.

Valim: 200 eksmatrikuleeritud üliõpilast või akadeemilise puhkuse võtnud üliõpilast erinevatest kõrgkoolidest.

Valim on väike, et anda haarata representatiivselt kogu vastavat üliõpilaskontingenti. Valimi väiksus on tingitud uuritava kontingendi omapäras: raskesti juurdepääsetav (ei osale õppetöös, elukoha jm kontaktandmed on tõenäoliselt puudulikud). Esindusliku valimi moodustamine ja respondentide kättesaamine oleks väga töömahukas. Antud uurimust tuleb vaadelda eelkõige kui pilotaapuuringut probleemi olemuse ja uuritavuse selgitamiseks.

Meetod: poolformaliseeritud intervjuu. Eeldab kvalitatiivset uurimisstrateegiat.

Uurimuse põhiküsimused: erialavaliku asjaolud, õppeedukus ja õppekava jõukohasus, õpiraskused, majanduslikud ja perekondlikud asjaolud, huvide muutus, tervis, tulevikuväljavaated, töö õpingute kõrvalt.

Eelarve:

1. Projekti juhtimine, tulemuste analüüs ja interpretatsioon: 15 000 krooni
2. Valimi ja metoodika lõplik koostamine, küsitluse korraldamine (1 0,5 kohaga erakorraline nooremteadur kolmeks kuuks): 11 500
3. Lisatööjõud küsitlusel ja andmete sisestamisel 3000 krooni.
4. Lähetuskulud: 4000 krooni.
5. Muud majanduskulud (materjal, paljunduskulud, side, aparatuur, tarkvara, kirjandus): 8000 krooni.

Töötasu:	29 500
Maksud (33,5%):	9 883
Muud kulud:	12 000
Kokku:	51 383

Kõrgkoolilõpetaja kohanemine töömaailmaga.

Eesmärk: kaardistada subjektiivsed asjaolud, mis mõjutavad kõrgkoolijärgse rakenduse leidmist (edasiõppimine, töö).

Pilotaauuring probleemi olemuse selgitamiseks.

Valim: äsja kõrgkooli lõpetanud spetsialistid, kes on sisenenud või sisenemas tööturule. (200 kõrgkoolilõpetanut 0,5 – 1 aastat pärast kõrgkooli lõpetamist.)

Tegemist on raskesti uuritava kontingendiga, sest nendele juurdepääs on keerukas: puuduvad usaldusväärsed andmed kõrgkoolilõpetanud isikute elu- või konkreetse töökoha kohta. Realiseeritav oleks aga ca 200 isikuga piirduv ja probleemi täpsustav/kaardistav pilotaauuring erinevate kõrgkoolide lõpetajatest.

Meetod: poolformaliseeritud intervjuu. Eeldab kvalitatiivset uurimisstrateegiat.

Uurimuse põhiküsimused: töökohavaliku asjaolud, õpitu ja töönõuete/oskuste seos, rahulolu teenistusega, kohanemine töö, rahulolu õpituga.

Eelarve:

1. Projekti juhtimine, tulemuste analüüs ja interpretatsioon: 15 000 krooni
2. Valimi ja metoodika lõplik koostamine, küsitluse korraldamine (1 0,5 kohaga erakorraline nooremteadur kolmeks kuuks) 11 500
3. Intervjuude läbiviimine. Lisatööjõud küsitlusel ja andmete sisestamisel 5000 krooni.
4. Lähetuskulud: 4000 krooni
5. Muud majanduskulud (materjal, paljunduskulud, side, aparatuur, tarkvara, kirjandus) 8000 krooni.

Töötasu: 31 500

Maksud: 10 553

Muud kulud: 12 000

Kokku: 54 053

Erinevate kõrgharidusväljundite (edasiõppimine, töö, töötus) modelleerimine varasemate haridusnäitajate alusel.

Haridus on väärtus omaette, kuid samas on võimalik haridust vaadelda ka kui vahendit inimkapitali loomisel. Ning teades erinevaid hariduslikke väljundeid, on võimalik analüüsida asjaolusid (sh kulutusi), mis on viinud erinevate hariduslike väljunditeni. Eestis olemasolevad andmebaasid võimaldavad seostada erinevad haridustee näitajad pärast haridustee lõppu töömaailma siirdumise näitajatega. Nii saab hinnata asjaolusid, mis viivad erinevate kõrgharidusväljunditeni kui ka seda, kas ja kui võrd haridusele kulutatud ressursid (nii psühholoogilised kui majanduslikud) on ennast õigustanud.

Eestis olemasolev statistiline andmestik võimaldab seostada gümnaasiumi lõpetamise, kõrgkoolis õppimise ja töömaailma siirdumise näitajad.

Taolise analüüsi teostamiseks on vajalik ühendada kolm erinevat andmestikku: Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse gümnaasiumi riigieksamite andmestik (riigieksamite tulemused), üliõpilasregistri andmestik (kõrghariduse omandamise algus, õppekava, õppimisaja pikkus, omandatud kvalifikatsioon) ning tööturu- ja maksuameti andmestik (teenitud tulu, rakendusvaldkond majanduses). Andmestikud on ühitatavad isikukoodi alusel.

Töö koosneb järgmistest etappidest:

1. Haridusandmestike korrastamine ja ühtlustamine. Võrreldavuse tagamiseks on kindlasti vajalik gümnaasiumi riigieksamihinned standardiseerida ning analüüsida võimalusi erinevate ainete hinnete taandamiseks üheks või kaheks (humanitaarainete ja loodusteaduslike ainete) koondhindeks.
2. Gümnaasiumi riigieksami hinnete seostamine kõrgkoolidesse immatrikuleerimise, eksmatrikuleerimise ning kõrgkooli lõpetamisega. Kuivõrd kõrgkooli hinnete kohta süstemaatilised andmed puuduvad, siis kasutatakse kõrgkooli edu näitajana õppekava läbimise kiirust nominaalaja ühikutes (reaalne õppeaeg/nominaalaja).
3. Alamandmestike moodustamine kõrgkoolijärgse tegevuse analüüsimiseks. Moodustatakse kaks andmestikku: kõrgkoolist õppekava läbimata eksmatrikuleeritute ja kõrgkooli lõpetanute andmestik.
4. Punktis 3 nimetatud andmestikule täiendava info lisamine Tööturuametis (kas on töötuna arvel) ja Maksu- ja Tolliametis (teenitud tulu, peamise tööandja majandusharu (EMTAK) ja registreerimiskoodi algus).
5. Peamiste kõrghariduse järgsete arenguteede (kraadiõpe, töötamine, töötus) kirjeldamine ning modelleerimine.

Uurimuse loogika on kujutatud joonisel 1.

Keskhariduse tasand	Kõrghariduse tasand	Väljund (edasiõppimine, tööturg)
Institutsiooni tasand (keskharidust andev kool): -tüüp (gümnaasium vs kutsekool) -asukoht (linn- maa dimensioon) -edukus keskhariduse andmisel (keskmine RE tase)	Institutsiooni tasand (kõrgkool): - tüüp (ülikool jne.) - õppekava - õppekoha finantseerimisskeem - edukus kõrghariduse andmisel: - nominaalajaga lõpetajate % - kõrghariduses edasiõppijate % - lõpetajate tööturu edu (tööhõive %, keskmine tulu)	Kõrgharidusjärgne seisund: (indiviidi tasandil fikseeritavad näitajad, kuid mis koondatud kujul on ülekantavad nii kesk- kui kõrgharidust andvale institutsioonile) <ul style="list-style-type: none"> • õppur kõrgemal tasandil • teenitav tulu • rakendussfäär
Indiviidi tasand: Akadeemiline edu riigieksamite tulemuste alusel	Indiviidi tasand: Õppekava läbimine ja selle kiirus (nominaalaja ühikuis)	
Info allikas: REKK	Info allikas: üliõpilasregister	Info allikas: tööturuamet, maksuamet

Joonis 1. Liikumine keskhariduse tasandilt kõrgharidustasandile ja väljumine tööturule.

Lisa 1

Eesti noorte haridusteed.

Aasa Must

Kõrgkoolide üliõpilaste, gümnaasiumide ja kutseõppeasutuste õpilaste ning õpetajate arvamuste pilootuuring.

Eesmärk.

Antud pilootuuringu eesmärgiks oli ette valmistada koolinoorte haridusteede valikuga seotud küsitlusi: milles seisnevad olulised murdepunktid noorte haridusteel: kes on nende valikute suunajad, milline on erinevate haridusteede prestiiplikus juba põhikooli lõpetamisel, kas edasiõppimist motiveerib tulevane eriala või midagi erialavälist, millal hakatakse mõtlema too leidmisele ja teenistusele, millist rolli etendavad haridusteede valikul riigieksamid, miks vahetatakse eriala jne.

Meetod.

Uuringus kasutati formaliseerimata üksikintervjuusid ja suunatud grüpiintervjuusid. Grüpiintervjuud viidi läbi 5-10 liikmelistes grüppides, mis kõik olid oma sotsiaalselt staatusest homogeensed: õpilasi, õpetajaid ja kutsenõustajad intervjueriti omaette grüppides, et lõplikud arvamused kujuneksid grüpiaruteludes ja kõrgema staatusega grüpi liige (näiteks õpetaja) ei saaks oma arvamust madalama staatusega grüpiliikmetele (õpilastele) peale suruda. Grüpiarutelude oluline eelis uurimuse ettevalmistusperioodis on selles, et võrreldes üksikvastustega selekteerivad grüpiarutelud välja need seisukohad, arvamused, võimalused, mis on kõige selgemad ja domineerivad. Üksikarvamuste individuaalsus ei hakka domineerima. Grüpidiskussioone puuti läbi viia võimalikult avameelse ja vaba mõttevahetuse vormis. Siit tulenes ka tulemuste jäädvustamise eripära: igat üksikvastust ei salvestatud, kuid intervjuerija pidi toimunud arutelust kõlama jäänud põhiseisukohad protokollima ja koostama iga grüpi arutelust üldülevaate, tegema koondprotokolli.

Üksikintervjuude eesmärgiks oli selgitada, kas grüpiviisilistes aruteludes jäi välja ütle mata midagi sotsiaalse surve mõjul. Tegemist oli pigem täpsustustega kui alternatiivse lähenemisega. Sisulisi erinevusi ei täheldatud, küll andsid aga grüpiintervjuud rohkem seisukohavõtte ja lähenemisi.

Uuringus osalejad:

Intervjuud viidi läbi grüppidega 9-st kõrgkoolist:

Tallinna Tehnikaülikool
Tartu Ülikool
Infotehnoloogia Kolledž
Kõrgem Sõjakool
Humanitaarinstituut
Akadeemia Nord
Estonian Business School
Tartu Lennukolledž
Tallinna Pedagoogikaülikool

6st kutsekeskkoolist:

Tartu Kunstikool
Tartu Kutsehariduskeskus
Tallinna Ehituskool
Tallinna Polütehnikum
Taeb la Kutsekeskkool
Laanemaa Laste ja Noorte Nõustamiskeskus

21 st keskkoolist või gümnaasiumist:

Jõgeva Gümnaasium
 Jõgeva Ühisgümnaasium
 Pärnu Ühisgümnaasium
 Pärnu Sütevaka Humanitaargümnaasium
 Haapsalu Wiedemanni Gümnaasium
 Noarootsi Gümnaasium
 Taebla Gümnaasium
 Taru Waldorfgümnaasium
 Tartu Descartes'i Lütseum
 Põlva Ühisgümnaasium
 Räpina Ühisgümnaasium
 Kanepi Gümnaasium
 Elva Gümnaasium
 Luunja Keskkool
 Otepää Gümnaasium
 Nõo Reaalgümnaasium
 Tallinna Nõmme Gümnaasium
 Keila Gümnaasium
 Tallinna Inglise Kolledž
 Tallinna Ühisgümnaasium
 Tartu Puškini Gümnaasium

Uuringu läbiviimise aeg.

Käesolev pilootuuring viidi läbi veebruari II poolel ja märtsi I poolel 2004.aastal.

Reeglina moodustati ühest õppeasutusest vaid üks grupp, kuid oli ka erandeid. Nii on Tallinna Tehnikaülikoolist 6 erineva eriala üliõpilasi küsitletud.

Üksikvastajad olid nii eesti kui vene keelt kõnelavad Tartu Ülikooli üliõpilased, Haapsalu erinevate koolide gümnaasistid, erinevate kõrgkoolide üliõpilased.

Õpetajaid küsitleti üksikult Jõgeva Gümnaasiumis, Läänemaa Laste ja Noorte Nõustamiskeskuses, Tallinna Nõmme Gümnaasiumis, Keila Gümnaasiumis, Tallinna Gustav Adolfi Gümnaasiumis, Tallinna 21. Koolis.

Gruppidenä küsitleti õpetajaid Räpina Ühisgümnaasiumis, Tallinna Inglise Kolledžis, Tallinna Ühisgümnaasiumis, Tartu Kutsehariduskeskuses.

Pilootuuringut aitasid läbi viia Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna üliõpilased: Marianna Drozdova, Evelin Espenberg, Urmas Jaagusoo, Kristjan Kask, Mari Parmas, Liina Raudik, Merle Roosioja, Tõnu Tiirmaa, Mairit Trei.

Küsitlajate muljed saavutatud kontaktist vastajatega ja küsitluse tulemuslikkusest olid positiivsed. Märgiti, et probleemid, mida küsimustik puudutas, olid vastajatele, sealhulgas nii õpetajatele kui õpilastele olulised ja meelsasti nõustuti neist rääkima. Samuti soovisid koolid antud uuringu tulemustest tagasisidet.

Küsitluslehe näidis.

Intervjueerija.....
 Kuupäev.....
 Koht (asula, õppeasutus).....
 Kellaaeg.....
 Grupp: kes..... arv.....
 Üksikisik: õpilane (klass...), üliõpilane (eriala.....), õpetaja, muu.....

***

Suunavad küsimused aruteluks.

1. Millal teeb kooliõpilane otsuse elukutse/ameti/eriala osas?

Enne keskkooli astumist?
 Keskkoolis?
 Peale keskkooli?

2. Kes on otsuse olulised mõjutajad?

Vanemad?
 Sõbrad (ka need, kes juba kusagil õpivad)?
 Õpetajad?
 Meedia?
 Koolid ise (reklaamüritused jne)?

3. Kas otsus on konkreetne, ühekordne ja kindel või ajas muutuv?

4. Millised on olulised murdepunktid selles valikus?

5. Mida valitakse pärast põhikooli? Kas kaugperspektiivis kõrgharidust? Või lihtsalt keskharidust andvat dokumenti? Abstraktset haridust?

6. Kas põhikooli lõpetajale näib gümnaasium atraktiivsem ja rohkem lubavam kui kutsekool või vastupidi?

7. Kas keskkooliõpingud soodustavad õpilasel tuleviku planeerimist?

8. Millal (millises klassis) tekib õpilasel selge arusaam, et õppimine (sh edasi õppimine) hakkab seostuma töö ja teenistusega?

9. Mida tähendab gümnaasiumi/kutseõppeasutuse valinud õpilasele kõrgharidus?
 (Kas kõrgharidus on sünonüüm puhtale, vaimsele tööle, enesearendamisele, tegelemisele huvitavate ja meeldivate asjadega, ühiskonnas kõrgelt hinnatud positsiooni saavutamisele?)

10. Kas põhikoolist gümnaasiumi tulnu arvestab edaspidise võimaliku tööhõivega ja teenistusega? Kas ta mõtleb sellele?

11. Kas gümnaasiumile/kutsekoolile järgnev haridustee otsustatakse soovitava töö/ameti iseloomu või õpingute iseloomu alusel?

*Kas minnakse õppima mingit konkreetset kindlat ala (näit. arst)?

*Kas minnakse mingit kindlat ainevaldkonda õppima (filoloogia, humanitaaria, käitumisteadused, loodusteadused, infotehnoloogia, tehnika jne)

*Kas otsus sõltub õppimisvõimaluste kaugusest kodust?

*Kas otsus sõltub elamisvõimalustest/hindadest õppekohas?

*Kas otsus sõltub õppekavast (ainetest, mida tuleb valitud eriala omandamiseks õppida)?

12. Kas riigieksamite valik on juba mingi väga konkreetse arengutee valik või hoopis sellest hoidumine, edasilükkamine ?

13. Kas riigieksamite valiku ajal on oluline omada infot edaspidise tööhõive ja teenistuse olemasolust?

14. Kas riigieksamite valiku ja riigieksamite tegeliku sooritamise vahelisel ajal võivad eelistused muutuda? Näit mingi uue kogemuse, valikaine, kõrgkoolide avatud uste päevade jms mõjul? Ja kas tuntuks, et sooritatud riigieksamite valik on olnud ehk ekslik? Tahaks parandada/muuta?

15. Kas riigieksamineks ettevalmistumine toimub mingite teiste ainete arvel? Kas lõpuklassis on raskuspunkt neil ainetel, mida on valitud riigieksamineks ja teised, sh. elus väga olulised teadmised- oskused jäävad tahaplaanile? Kas toimub teatud ainete ületähtsustamine teiste arvel?

16. Kas õpetajad avaldavad survet riigieksamite valikul?
Näit. keelavad nende eksamite valimise, milles õpilane tundub seniste tulemuste põhjal nõrgem, kuigi aine võib õpilast huvitada või olla tema tuleviku seisukohalt oluline?

17. Kuivõrd ja kui paljusid õpilasi võib mõjutada edasiste haridusteede valikul riigieksamite tulemuste teadasaamine?

18. Kas riigieksamite tulemuste teadasaamisel võidakse tunda, et valiti valed eksamid? Või püütakse järgmisel aastal sama eksamit korrata, et soovitud erialale siiski saada?

19. Millega seletada seda, et paljud koolilõpetajad kandideerivad mitmetesse kõrgkoolidesse ja teevad mitmeid valikuid? Tähendab see seda, et oluline on lihtsalt kõrgharidus, mitte aga niivõrd eriala? Või on raske erialade vahel valida?

JÄRGMISED KÜSIMUSED ESITA AINULT ÜLIÕPILASTELE!

20. Paljud üliõpilased vahetavad või tahavad vahetada kõrgkoolis õppimise käigus eriala, järgmisel aastal võidakse püüda sisse saada mingile teisele erialale. Millega seda seletada?

21. Mitmendal õppeaastal üliõpilane hakkab mõtlema, et mis edasi saab, kust tööd saada, kas edasi õppida jne.

22. Mis/kes aitab tudengil õpingutejärgselt leida tööd? Tutvused, kontaktid? Kui oluline on pakutava töö õpitud erialaga seotus või määrav on raha?

23. Kui paljud tudengid nõustuvad tegema tööd, millel on väga väike seos õpitud erialaga?

24. Kas töökoha otsinguil kerkib üliõpilase jaoks üles küsimus tema praktilistest kogemustest/oskustest õpitud erialal?

25. Millega seletada, et pärast ülikooliõpinguid jäävad mõned kõrgkooli äsja lõpetanud noored töötuks?

Lisa 2

Üldhariduskoolide valimi moodustamise alused

Arno Lõo

Analüüs käsitleb noorsoo- ja üldhariduse situatsiooni ning sotsiaalmajanduslikku arengut Eesti linnades, alevites ja maavaldades 2002/2003. aastal. Autor jaotab linna- ja maaomavalitsused eri tüüpidesse ning kirjeldab arengumustrite erisusi "KESKUS"- ja "PERIFEERIA"-piirkondades. Heaoluressursside, noorsoo-situatsiooni ja sotsiaalstruktuursete tegurite analüüsi algnäitajad moodustatakse kombineerides Statistikaameti andmebaasides avaldatud andmeid. Analüüsiühik on vald või linn; sõltuva muutujana käsitletakse valla/linna arengumustri näitajaid ning kirjeldava tunnuseks faktoranalüüside tulemusnäitajaid.

Põhikooli lõpetajate uuringu VALMIKOHTADE määratlemiseks ja tausttunnuste leidmiseks küsitlusuuringu andmeanalüüsi jaoks tuleb kasutada kommunitaarse sotsiaalarengu regiomeetrilist analüüsimudelit (*defineerida ideed, mida üldkogumi piires mõõta tahetakse*) ning vastavate indikaatorite hierarhilist kogumit (*mudeli operatsionaliseerimine ja muutujate koostamine selleks, et kontrollida teatavaid hüpoteese*) ja omada ligipääsu vastavate indikaatorite algandmetele (kasutatakse 2003. aastal Statistikaameti andmebaasides avaldatud andmeid ning autori varasemate analüüside tulemusnäitajaid).

Omavalitsusüksuste üldkogumi puhul on analüüsitavateks andmeteks:

- noorte ealis-soolised rühmad eraldi ning rahvastiku struktuuri ja dünaamika taustal
- õppijate arv ja klassikomplektid üldhariduslikes päevakoolides soo, õppekeele ja kooliastme järgi
- haridusvaldkonna kulude aastamaht kohaliku omavalitsuse eelarves
- valla või linna arengumustri muud üldistavad ja erinäitajad

Kommunitaarne heaolu sõltub korraga kahest asjast, kus ühiskonna sidusus avaldab kordistavat mõju majandustegevuse tootlikkusele. Pidevalt ja igas kooskonnas tuleb töötada kahe käega: "parema" käe töö on efektiivsuse edendamine; "vasaku" käe töö on ühiskonna struktuurkapitali taastootmine. *Käsi* on siin kujund, mis tähistab heaolutaseme mõõdistamise teatud komponenti. Muuta mõlemad käed parajalt tugevaks ja teha korraga kahte vajalikku tööd - see on ühtlasi "tegevusviis, kuidas edasi minna" kogu ühiskonnale.

Struktuurses mõttes on seega tegemist "parema-", "vasaku-" või mõlemakäeliste valdade ja linnadega. *Keskme*-piirkondades on mõlemad käed tugevad. Vahepealsetes piirkondades on üks *käsi* tugevam ja teine nõrgem. *Perifeerias* on mõlemad käed nõrgad.

Eesti kommunitaarsete arengute kirjeldamiseks piisab, üldsust oluliselt kahandamata, piirkondade jaotamisest 1) "*keskmeks*" ja 2) n.ö "*laiaks perifeeriaks*". Ehkki "*keskmesse*" kuulub vaid 23,8% üksustest, on sinna koondunud üldarenguks juhtiva mõjuga ressursid:

- 60% rahvaarvust tavaleibkondades,
- 56,5% kooliealistest 7-18-aastastest noortest,
- 70,7% üldhariduse gümnaasiumiastme õpilaskohtadest,
- 62,3% haridusvaldkonna kuludest, mis tehakse kohaliku omavalitsuse eelarvest,
- 61,5% tööealistest (19-62/57a) elanikest,
- 66% tööhõivest ja esmastulude saajatest,
- 73% füüsiliste isikute maksustatavast tulust,
- 76% kohalike omavalitsuste omaressurssidest,
- 73% töötavatest "valgekraedest",
- 74% kogutoetusest paremliberaalsetele erakondadele 2002. ja 2003. aasta valimistel.

Valimist

8-nda klassi komplekte oli 2002/2003. õppeaastal Eestis kokku 923, maal 325 ja linnas 598.

Kaheksandates klassides oli kokku 22460 õpilast, maal vastavalt 6070 ja linnas 16390.

Klassi keskmine suurus oli 24,3 õpilast, maal vastavalt 18,7 ja linnas 27,4 õpilast.

On mõistlik oletada, et samad proportsioonid ja arvud kehtivad käesoleval, s.o 2003/2004. õppeaastal 9-ndate klasside kohta. Põhikooli lõpetajate küsitlusuuringu valimi kontrollparameetrite arvutused on esitatud tabelis A. Kui on tarvis klassikomplektide kaupa küsitleda kokku 600 põhikooli lõpetajat ning oletada, et kohalolek ja vastamine on maksimaalne, siis selleks piisab 25-e klassitäie noorte küsitlemisest 18-s omavalitsusüksuses.

Kui oletada, et kuni veerand õpilastest ei ole valimikohas kättesaadavad ega vasta küsitlusele, siis tuleb 24-s omavalitsusüksuses küsitlusega hõlmata kokku 34 klassitait noori.

Tabel A. Põhikooli lõpetajate küsitlusuuringu valimi parameetrid

Piirkond	asulatüüp	Klasside valim		Õpilaste arv valimis		
		min	max	kokku	tüdrukud	poisid
Põhja-Eesti	maa	1	2	27	13	14
Põhja-Eesti	Tallinn	6	8	166	80	86
Põhja-Eesti	muu linn	1	1	23	12	11
Põhja-Eesti	kokku	8	11	216	105	111
Kesk-Eesti	maa	2	3	35	16	18
Kesk-Eesti	linn	1-2	2	35	17	19
Kesk-Eesti	kokku	3	5	70	33	37
Kirde-Eesti	maa	0	1	7	3	3
Kirde-Eesti	linn	3	4	70	35	35
Kirde-Eesti	kokku	3	4	76	38	39
Lääne-Eesti	maa	2	3	34	15	18
Lääne-Eesti	linn	2	2	48	24	24
Lääne-Eesti	kokku	4	5	81	39	42
Kesk-Lõuna	maa	2	2	34	16	18
Kesk-Lõuna	linn	3	4	73	35	37
Kesk-Lõuna	kokku	5	6	107	51	56
Kagu-Eesti	maa	1	2	24	11	13
Kagu-Eesti	linn	1	1	25	12	13
Kagu-Eesti	kokku	2	3	49	23	26
kokku	maa	8-9	12	160	75	85
kokku	linn	16-17	22	440	215	225
Eesti kokku		25	34	600	290	310

■ Tabelis A projekteeritud valim on esindav a) eri liiki koolide ja b) üheksanda klassi õpilaskohtade territoriaaljaotuse suhtes nii asulatüübi kui statistiliste regioonide järgi:

PÕHJA-Eesti:	Harju maakond (sh Tallinn)
KESK-Eesti:	Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond
KIRDE-Eesti:	Ida-Viru maakond
LÄÄNE-Eesti:	Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond
KeskLÕUNA-Eesti:	Jõgeva, Tartu ja Viljandi maakond
KAGU-Eesti:	Põlva, Valga ja Võru maakond

Tausttunnused

1°. Valdade ja linnade sotsiaalmajandusliku arengusituatsiooni kaalutud keskmised näitajad piirkondade või omavalitsusüksuste 31-e rühma kohta (vt tabelid 1-1 ja 1-2, 2-3 ja 3-3).

Üksikisiku tulumaksu (= FIT) laekumine 18-62/57a elaniku kohta, kr

Esmastulu saajad tavarahvastikus, %

Haridusvaldkonna 2002. aasta kulud tavaleibkonna kohta, kr

Omatulude suhe hariduse, tervishoiu- ja sotsiaalkuludesse, %

Toimetulekutoetust saavate perede osa (%-des) aastaekvivalendina

Tööhõive määr, %

Töötuse määr, %

Pensionisaajate osa rahvaarvus, %

Muu siirdetulu saajate osa rahvaarvus, %

Institutsioonimajapidamiste elanike osa rahvaarvus, %

Kommunitaarse heaolutaseme näitaja $H = T \times S$ sisaldab tootlikkust (T = FIT esmastulude ühe saaja kohta) ning majanduslikku sidusust (S = esmastulu saajate osa tavarahvastikus).

Heaolutaseme kahe indikaatori T ja S ühisjärjestuses jaotuvad vallad ja linnad nelja klassi ^(H).

Tabel A1. Küsitlusuuringu kohtade valiku projekt

Piirkonna tüüp e. heaoluklass ^(H)	Valimi kohad (projekt)	9-ndate klasside valim		Koolide koguarv	
		$\Sigma = 25$ klassi	$\Sigma = 34$ klassi	Põhik.	Gümn.
"keskus" (IV)	Tallinna linn	6 klassi	8 klassi	21	66
"keskus" (IV)	Kehra linn	1 klass	1 klass	0	1
"lähi-perifeeria" (II)	Kernu vald	1 klass	1 klass	2	0
"lähi-keskus" (III)	Haljala vald	1 klass	1 klass	1	1
"lähi-perifeeria" (II)	Koeru vald	1 klass	1 klass	0	1
"keskus" (IV)	Rakvere linn	1 klass	1 klass	3	3
"perifeeria" (I)	Narva-Jõesuu linn	1 klass	1 klass	1	1
"lähi-keskus" (III)	Narva linn	2 klassi	2 klassi	4	11
"lähi-keskus" (III)	Audru vald	1 klass	1 klass	1	1
"lähi-keskus" (III)	Kilingi-Nõmme linn	1 klass	1 klass	0	1
"keskus" (IV)	Pärnu linn	1 klass	1 klass	5	8
"lähi-perifeeria" (II)	Surju vald	1 klass	1 klass	1	0
"keskus" (IV)	Nõo vald	1 klass	1 klass	1	1
"lähi-perifeeria" (II)	Suure-Jaani linn	1 klass	1 klass	0	1
"keskus" (IV)	Tartu linn	2 klassi	3 klassi	6	17
"perifeeria" (I)	Tarvastu vald	1 klass	1 klass	2	1
"lähi-keskus" (III)	Võru linn	1 klass	1 klass	3	3
"lähi-perifeeria" (II)	Värskla vald	1 klass	1 klass	1	1
"keskus" (IV)	Kose vald	-	1 klass	2	1
"lähi-keskus" (III)	Tamsalu linn	-	1 klass	0	1
"perifeeria" (I)	Illuka vald	-	1 klass	1	0
"keskus" (IV)	Jõhvi linn	-	1 klass	1	2
"lähi-perifeeria" (II)	Noarootsi vald	-	1 klass	1	1
"perifeeria" (I)	Meremäe vald	-	1 klass	2	0

PERIFEERIA-piirkondi iseloomustab odav tööjõud ja madal hõivatus ning nn "vana" restitutsioonipõhise majanduse ja roosakraede suhteline kontsentratsioon. VAHE-EESTI piirkondade (II + III klass) majandust iseloomustab modernisatsiooni mõnetine lõpetamatus ning sinikraede suhteline kontsentratsioon. KESKME-piirkondi iseloomustab kallis tööjõud ja kõrge hõivatus ning nn "uue" teaduspõhise majanduse eelduste suhteline kontsentratsioon.